

УДК 316.7:005.336.2:373.3.011.3-052(045)

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ОДНА З КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Горецька І. С., Лалак Н. В.

SOCIAL COMPETENCE AS ONE OF THE KEY COMPETENCES OF PRIMARY EDUCATION ACQUIRES

Horetska Ireni, Lalak Nataliia

Стаття присвячена проблемі формування соціальної компетентності молодших школярів. На основі аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури з досліджуваної проблеми, авторами уточнено сутність дефініції «соціальна компетентність здобувачів початкової освіти». Визначено ключові фактори, які впливають на розвиток соціальної компетентності учнів початкових класів. Закцентовано увагу, що в контексті подій сьогодення перед громадськістю, батьками, педагогами, науковцями поставлене завдання – сприяти формуванню компетентної дитини молодшого шкільного віку, яка здатна сама приймати рішення, прийти на допомогу іншим, вміло пристосовуватися до будь-яких умов сучасного мінливого життя.

Ключові слова: НУШ, соціальна компетентність, здобувачі початкової освіти, розвивальне освітнє середовище, сім'я.

The article is devoted to the problem of forming the social competence of younger schoolchildren. Based on the analysis of psychological-pedagogical and methodical literature on the researched problem, the authors clarified the essence of the concept of "social competence of primary education students". The key factors that affect the development of social competence of primary school students have been determined. Attention is drawn to the fact that the public, parents, teachers, scientists are tasked with helping to form a competent child of primary school age who is able to make decisions on his own, come to the aid of others, and skillfully adapt to any conditions of modern, changing life.

Key words: NUSH, social competence, students of primary education, developmental educational environment, family.

В контексті сьогодення, формування соціальної компетентності у здобувачів початкової освіти є одним з найбільш актуальних завдань сучасної початкової школи, оскільки ця компетентність визначає успішність дітей в повсякденному житті, стимулює їх інтеграційні процеси, дозволяючи не тільки адаптуватися, але й активно впливати на життєві події, засвоювати певні соціальні позиції, змінювати соціум і самого себе.

Сформована соціальна компетентність у дитини молодшого шкільного віку характеризує її як відкриту до суспільства особистість, що володіє навичками соціальної поведінки, готовністю до сприймання соціальної інформації, бажанням

пізнавати навколишній світ. Соціальна поведінка, засвоєна в молодшому шкільному віці, може стати фундаментом розвитку повноцінної особистості, громадянина демократичної держави. Тому необхідною умовою є цілеспрямована допомога молодшим школярам у побудові ефективних поведінкових стратегій, а розвиток їх соціальної компетентності повинен стати одним із найважливіших напрямів роботи в початковій школі. Воєнна агресія росії, напружена ситуація в сучасному українському суспільстві загострює проблему формування соціальної компетентності кожного громадянина і особливо дітей молодшого шкільного віку.

Мета статті – на основі проведеного ретроспективного аналізу досліджуваної проблеми, уточнити дефініцію «соціальна компетентність здобувачів початкової освіти» і визначити чинники, які впливають на її формування.

Питання формування соціальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку досить ґрунтовно представлено у науковому доробку сучасних вітчизняних учених (О. Кононко, В. Кузьменко, Т. Піроженко, Т. Поніманська, І. Рогальська, О. Ніколаєску). У їх дослідженнях зазначено, що основою соціалізації особистості є соціальний досвід, засвоюючи який, дитина здійснює власний саморозвиток та самореалізацію, стає соціально компетентною. Проблемі соціалізації особистості надавав великого значення В. Сухомлинський, який наголошував, що з першого подиху свого життя людина – істота суспільна, а її суспільна сутність виявляється у відносинах, стосунках, взаєминах з іншими [2].

Наукову категорію «соціальна компетентність» М. Докторович трактує як здатність особистості гнучко орієнтуватися в постійно мінливих соціальних умовах та ефективно взаємодіяти з соціальним середовищем. Вченою виділено такі характерні ознаки соціальної компетентності: диференційованість, яка насамперед стосується віку, оскільки соціальна компетентність висуває певний стандарт відповідності для кожного вікового періоду. Друга ознака – гнучкість – виявляється у певній ситуації; тобто під нею розуміється поведінка, адекватна ситуації (те, що є проявом компетентності в одній ситуації, може бути проявом

некомпетентності в іншій тощо) [1].

Дефініцію «соціальна компетентність» у своєму науковому дослідженні О. Ніколаеску розглядає як процес і результат засвоєння й активного відтворення особистістю соціально-культурного досвіду на основі її діяльності, спілкування, відносин; як інтегративний результат, що передбачає зміщення акцентів з їх накопичення до формування здатності застосовувати досвід діяльності при вирішенні життєвих проблем, брати на себе відповідальність, проявляти ініціативу, активність у командній роботі, попереджувати і вирішувати конфлікти, бути толерантним у складних ситуаціях, проявляти емпатійність [4].

І. Холковська під соціальною компетентністю дитини молодшого шкільного віку розуміє «компонентне утворення в структурі його ключових компетентностей, що відображає цінності, знання, уміння, здатності та особистісні якості, які забезпечують активність дитини у суб'єкт-суб'єктному процесі взаємодії з соціокультурною дійсністю та на основі неї формування інтеріоризованого особистістю соціального досвіду» [6].

У процесі формування соціальної компетентності учні молодшого шкільного віку набувають уявлення про природне і соціальне оточення, середовище життєдіяльності людини, усвідомлюють свою приналежність до природи і суспільства, засвоюють узагальнені та емпіричні уявлення і поняття, розширюють та впорядковують власний соціальний та пізнавальний досвід. У цей період дитина активно засвоює соціальні норми, цінності та правила, що сприяє її адаптації до нових умов. Використання компетентнісного підходу у навчанні передбачає моделювання ситуацій, яким максимально наближені до реальних умов життя учнів [3]. Це дозволяє дітям практично застосовувати здобуті знання та отримувати суб'єктний соціальний досвід, що сприяє більш ефективному засвоєнню матеріалу та розвитку їх соціальних навичок.

У Концепції НУШ соціальна компетентність трактується як здатність до співпраці задля певного результату та уміння досягати компромісів, а мета її формування полягає насамперед в тому, щоб збагатити учнів базовими знаннями

про суспільство і державу, в якій вони живуть. До пріоритетних напрямів в означеному аспекті відносять утвердження гуманістичних правил і норм життя в суспільстві, формування у дітей розвинених моральних якостей особистості, формування вмінь відстоювати свої права, потреби та інтереси [5].

Важливими компонентами соціальної компетентності є вміння розуміти та враховувати потреби інтереси інших, вміння спілкуватись ефективно, розв'язувати конфлікти, а також здатність приймати нові ситуації і адаптуватися до них. Ця компетентність відіграє важливу роль у побудові позитивних міжособистісних відносин, створення сприятливого соціального середовища та досягнення успіху як у навчанні так і у соціальних сферах.

В контексті дослідження поняття «соціальна компетентність здобувача початкової освіти» ми будемо розглядати як процес формування й розвитку особистості дитини молодшого шкільного віку, що характеризується інтенсивним розвитком соціальних відносин, змінами соціальних ролей і функцій з подальшим розширенням соціально-моральних взаємодій дитини з навколишнім світом. Саме ці зміни є основними засадами організації процесу формування її соціальної компетентності.

Приходимо до висновку, що соціальна компетентність здобувача початкової освіти – це набута здатність особистості взаємодіяти із навколишнім світом та орієнтуватись у змінних соціальних умовах. О. Кононко вважає, що соціальна компетентність молодших школярів сформована, коли діти: володіють елементарними знаннями про соціальні явища, події, взаємини, способи їх налагодження; цінують, визнають значущість для себе всього, що пов'язане із соціальним життям, цікавляться ним; називають словами, вербально описують основні соціальні явища; передають свої враження, пов'язані із соціальними подіями та взаєминами людей, художніми образами (малюють, складають оповідання тощо); пов'язують соціальну активність людей і власну з виконанням соціально сформованих стандартів; реалізують свої знання та інтереси у різних формах поведінки; збалансовують особисті та соціальні інтереси».

Як показує практика, для того щоб ефективно та позитивно впливати на формування соціальної компетентності учнів, необхідно створювати сприятливі умови в освітньому середовищі. Проаналізуємо детальніше чинники впливу на формування соціальної компетентності учнів початкових класів.

Вітчизняні та зарубіжні науковці все більше згодні у висновках, що ключові компетентності учнів слід формувати через спеціально підготовлений контент, технології і розвивально збагачене середовище, яке має такі ознаки: відкритість, цілісність, емоційна комфортність, суб'єктність навчальної взаємодії. Як показує практика, різні аспекти застосування інтеракції в освітньому середовищі початкової школи позитивно впливають на формування прагнення учнів брати участь у взаємодії з однолітками, колективних формах діяльності, сприяють формуванню таких рис характеру як активність, неконфліктність, відкритість та ін., здатність проявляти зворотній зв'язок у взаємодії, тобто елементів мотиваційного, діяльнісного та рефлексивного компонентів соціальної компетентності молодших школярів.

Для успішного розвитку соціальної компетентності, необхідний діяльнісний компонент, тобто здобувачі освіти, які приймають участь у справах загального блага, набувають вміння співчувати, виявляти чуйність, поважати інших та оточуюче середовище; ці аспекти є невід'ємними компонентами формування соціальної компетентності. Активна громадянська позиція – це протилежність байдужості до подій навколо. Діти з такими якостями цікавляться всім, що відбувається в їхній країні, беруть участь у різноманітних починаннях і намагаються зробити свій внесок у збереження навколишнього середовища. На сьогоднішній день, в умовах воєнного стану, благодійність та волонтерство стали невід'ємною частиною життя всіх українців, охоплюючи як дітей, так і дорослих.

Варто зазначити, що сім'я має незаперечний вплив на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку. Сімейне оточення, вже з самого дитинства, виступає як майданчик для засвоєння особистістю правил, норм, навичок взаємодії, що може сприяти або заважати формуванню компетентної поведінки

загалом та громадської поведінки в суспільстві. Зростаючи, дитина виявляє вплив сімейного соціального оточення, а взаємодія з іншими членами родини, особливо з батьками, визначає хід її розвитку. Як показує практика, такий вплив може сприяти або, навпаки, ускладнювати розвиток соціальної компетентності здобувачів початкової освіти.

Таким чином, на основі аналізу літератури з проблеми дослідження, ми можемо виділити ключові фактори, які впливають на розвиток соціальної компетентності учнів початкових класів. Серед них: родина, друзі, вчителі, засоби масової інформації, релігійні установи, а також економічна та політична ситуація в країні. Тому перед батьками, педагогами, науковцями поставлене завдання – сприяти формуванню компетентної дитини молодшого шкільного віку, яка здатна сама приймати ті чи інші рішення, вміло пристосовуватися до мінливих умов життя, захищати власні інтереси та в будь-яку хвилину здатна прийти на допомогу іншим.

Список використаних джерел

1. Докторович М. О. Формування соціальної компетентності старшого підлітка неповної сім'ї: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2007. 153 с.
2. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ, 2008. 1040 с.
3. Лалак Н. В. Формування громадянської та соціальної компетентностей молодших школярів в умовах сучасного освітнього середовища. *Компетентнісні індикатори стратегії «Європа 2020»: здобутки і перспективи педагогічної освіти*: монографія / за заг. ред. Г. В. Товканець. Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ, 2020. С. 242–260.
4. Ніколаєску О. І. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів: науково-методичний посібник. Черкаси: ОІПОПП, 2014. 76 с.
5. Концепція НУШ. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html>
6. Холковська І. Л. Соціальна компетентність як умова успішної самореалізації особистості. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2016. Вип. 47. С. 63–67.

References

1. Doktorovych, M. O. 2007. *Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti starshoho pidlitka z nepovnoi sim'i* [Formation of social competence of an older teenager from a single-parent family]. Diss. Ph.D. ped. of science. Kyiv.
2. Kremen, V. H. ed., 2008. *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of Education]. Kyiv.
3. Lalak, N. V. 2020. *Formuvannia hromadianskoi ta sotsialnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv v umovakh suchasnoho osvitnoho seredovyshcha* [Formation of civic and social competences of junior high school students in the conditions of a modern educational environment]. In:

H. V. Tovkanets, ed. *Competence indicators of the "Europe 2020" strategy: achievements and prospects of teacher education*. Mukachevo: Editorial and Publishing Center of Mukachevo State University. p. 242–260.

4. Nikolaiesku, O. I. 2014. *Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv vidpovidno do vymoh novykh derzhavnykh osviticnykh standartiv [Formation of social competence of students of general educational institutions in accordance with the requirements of new state educational standards]*. Cherkasy: OIPOP.

5. Kontseptsii NUSH [The concept of NUSH]. Available at: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczija.html>.

6. Kholkovska, I. L. 2016. *Sotsialna kompetentnist yak umova uspishnoi samorealizatsii osobystosti [Social competence as a condition for successful self-realization of the individual]*. *Scientific notes of the Vinnytsia State Pedagogical University named after M. Kotsyubynskyi. Series: Pedagogy and psychology*, 47, pp. 63–67.

УДК 37.013.78:316.3(045)

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ОСВІТИ У РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА ТА ЖИТТІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Жидкова О. О., Турута О. В.

PLACE AND ROLE OF EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF SOCIETY AND THE LIFE OF A MODERN MAN

Zhydkova Oksana, Turuta Olena

Розглядається проблема кризи класичної ідеї та моделі освіти, яка спричинила розрив між умовами життя суспільства, які стрімко змінюються та освітньою системою, її цілями, змістом і технологіями навчання. Також розглянуті основні фактори, що визначають нові вимоги до освіти в Україні та світі. Наприкінці роботи обґрунтовано основні умови формування нової системи освіти.

Ключові слова: нова освітня парадигма, інтелектуальний та соціальний капітал, соціальна роль освіти, економіка заснована на знаннях, особистісно-орієнтований підхід, компетентнісний підхід, інформаційні технології в навчанні.

The modern stage of evolution of world civilization is accompanied by significant social transformations in our country and in the world as a whole, it is defined as transition from an industrial society to an information society, which occurrence is associated with the information revolution and development of information technologies. However, the information society is not limited to telecommunication systems and information resources. Information must be processed into useful knowledge, and "information economy" must become an economy based on knowledge. Therefore, education has the role of ensuring the reproduction of the entire variety of social phenomena and actions. Education issues have been raised to the level of sphere of state interests, and many modern scientific studies are devoted to the topic of its development and importance.

The article considers the problem of the crisis of classical idea and model of education, which entailed a gap between dramatically changed conditions of society and educational system, its goals, content and learning technologies. The main factors determining new requirements for education in Ukraine and in the world are also considered. At the end of the article, the main conditions for the formation of a new educational system are grounded.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>